

Sedim v jesenski travi na Lokvarskem vrhu in pred seboj v daljavi gledam s soncem obsijana pobočja te male cerkljanske dežele. Dolinice in grape se spod Kojce. Porezna in Bevkovega vrha kot pahljača stekajo v zeleno kotlinico okoli Cerknega, kjer se potoki in potočki združijo, da jih tam spodaj pri Želinu na Straži brez kapljice izgube sprejme Idrijca, ki bolj pomembna prihaja izza ovinka, jaz je sicer ne vidim, a vem, da se njeno šumenje sliši prav do cerkvice sv. Ivana na šebre ljski planoti. Slutim njeno široko korito in predstavljam si mogočne vrbe in topole ob strani, gledam pa v njene desne bregove vse od Otaleža do Bukovskega vrha, tam zadaj proti severu. Še bolj v daljavi, onstran žuboreče nevidne Bače, pa se bleščijo že Peči, ki so videti iz Zakojce čisto blizu.

Usedem se na kamen, na katerem so italijanski inženirji zarezali puščičaste smeri vseokrog, od Krna do Snežnika. Gledam in strmim. V glavi začetim neko neznano, pa vendar prijetno omotico. Kopičijo se podobe, spomini, občutki. Misli se prepletajo kot barve v snopu ne ene, ampak tisoč mavric hkrati. Oči se pasejo na tem negibnem svetu, ki je ostal tak od pamtiveka. Takšnega so gledali naši pradedje, ubežniki pred tolminsko grajsko gospodo. Seveda, takrat nisi videl telefonskih in električnih žic, a voda je prav tako šumela in bila so ista drevesa ali pa v njih semena sedanjih, gospodarji so imeli vsa drevesa prešteta, če le ni bil to večji gozd ali pa nedostopna gošča. Vsaka ped obdelane zemlje in senožeti je povezana s človeško usodo, povsod je že stopala človekova noga, povsod se pozna delo njegovih rok. In tam za Kladjem je nekoč tekla meja, ki je ločevala sosede. Ob njej so tihotapci shodili na tisoče steza, ki jih ni bil nihče začrtal, a so se pojavljale in utrjevale kar čez noč. Večina se jih je zarasla. Italijani so na gosto prevrtali Porezen, partizani so ga poškopili s svojo krvjo. Kar zazebe me od neke sladke tesnobe, ko gledam ta cerkljanski relief, ta dar narave, ki je kot razoran, a lep obraz dobre matere.

Zamislil se. Mi vsi, ki smo sinovi teh primorskih gora, bomo vedno nosili s seboj težo in sladko trpek okus te zemlje, tisoč verig nas bo vleklo nazaj, a prav tako močno bo hrepenenje, ki nas bo privabljal v tople kraje, kamor se zlivajo naše vode.

Gledam "vasice kot gnezdeca, hiše izgubljene v rupah, skrite v gubah zemlje". Vidim številne cerkvice na gričih in ponekod pokopališča, na njih spomenike padlim. V teh vaseh žive pridni ljudje, stari govorijo o preteklih časih in še poznajo stare pripovedke in strahove, mladi pa se ob sobotah po vratolomnih poteh pripeljejo z dela v dolini. Še so tu pa tam stare pajštve in za obronki morda še rodi jo stoletne tepke, ki so skoraj črne v svojih krošnjah. Ob deževju po dolini prihrumi razpenjena Idrijca in pobira za sabo vse potoke in hudournike, ki ob nalivih pri-

vrejo iz skritih, le redkokdaj prehojenih tolminskih grap, iz osrčja zemlje. Vse to sili človeka, da bi zgrabil za pero, da bi vzel čopič ali stopil za klavir! Razumem mladega in skoraj še otroškega Cirila Kosmača iz Pomladnega dne, ko stoji ob očetu in sklene, da bo pisatelj, razumem zakojškega Franceta Bevka, da je moral postati pisatelj! Da, naš dobri stari Bevk.

Kako smo občutili Bevka mi, ki smo imeli ob njegovi smrti komaj polovico njegovih let? Kakor hitro so me doma naučili slovensko brati, to je bilo okoli leta 1937, sem že dobil v roke prve Bevkove spise. Nekatere njegove povesti so mi silno burile domišljijo, da sem bil po branju ves iz sebe. Niso pa me toliko strašile pripovedke o tolminskem grofu, ki so ga bile uši snedle, bolj so mi pritiskale na dušo zgodbe o človeških strasteh, resnične zgodbe o boju za zemljo in za ljubezen. A če so bile nekatere reči za mojo pamet preveč zapletene in za otroško dušo še neprimerne, sem potem spoznal Stražne ognje, ki so me neverjetno navdušili. France Bevk je bil v vsem mojem okolju odraslih zelo spoštovan in vsi so vedeli, da je to hribovec kot mi in da piše knjige tam doli v Gorici ter je trn v peti fašistične oblasti. Franceta Bevka sem znova spoznal v času našega osvobodilnega boja, ko sem kot partizanski šolar dobil v roke knjižico (kdo je takrat pri nas poznal besedo revija!) Mladi rod. Brali smo Bevkov spis o Simonu Gregorčiču ob stoletnici pesnikovega rojstva. Živega Bevka pa sem videl prvič govoriti v Cerknem leta 1945. Zborovali smo za priključitev Primorske k Jugoslaviji. Tak kot je bil tistokrat, se mi zdi, da je ostal celega četrtega stoletja, do svoje smrti 17. septembra letos, ko je dopolnil natančno 80 let. Vsi Primorci smo bili nanj vedno ponosni in beseda "priljubljen" je zanj veljala v svojem najglobljem pomenu. Bil je za nas Simon Gregočič, naše partizanstvo, naša vera v prihodnost - vse obenem. Spominjam se, da smo v študentskih letih trmasto vztrajali, če je kak snobistični literatek krivično zmanjševal Bevkov umetniški pomen. Posebno smo bili ponosni nanj njegovi najožji rojaki, saj nam je včasih zase primanjkovalo samozavesti. Mislili smo si: če je Bevk, ki je doma iz Zakojce, ki je okušal revščino od zibelke pa dokler se ni osamosvojil, izobilja pa največkrat tudi poznal ni, vzor za vse Primorce, potem je tudi naše zakotno življenje na Cerkljanskem nekaj vredno. Všeč nam je bilo, da je ob vsej slovesnosti, ki jo je znal podati v svojih javnih govorih, ohranil svoj prvotni cerkljanski izgovor nekaterih glasov. Dobro smo ga poznali in razumeli, ker je bil zmeraj jasen in odkrit. Poglejte njegove stavke v knjigah: skoraj niti eden ne sega čez dve vrstici.

Sedim na trigonometrijskem kamnu in se sprašujem, kaj je Bevk dal našim krajem in ljudem. V odgovor mi prahaja spoznanje, ki bi ga izrazil s primerom: najhvaležnejšemu sinu se nikoli ne posreči, da bi lahko toliko povrnil materi že samo zato, ker ga je rodila. France Bevk se je oddolžil slovenskemu narodu, pri morskim ljudem, najbogateje pa svojim ožjim, pravim rojakom, domači zemlji,

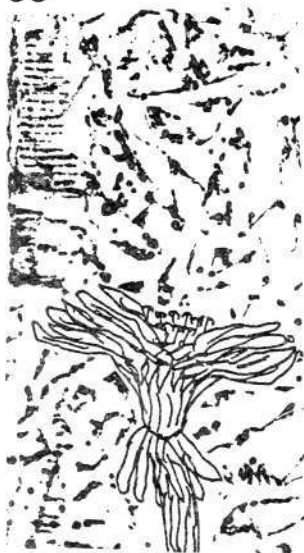
vsemu znoju, ki je potekel ob tisočkratnem kópanju in oranju naših cerkljanskih njiv in njivic. V njegovih delih živo utriplje naša kri. Noben še tako veličasten film najbrž ne bi mogel tega prikazati. Življenje tudi v naših, Bevkovih krajih teče naprej in prinaša nove zahteve ter nova vprašanja. A naš človek se v bistvu ne more spremeniti, tudi če zamenja nekaj svojih navad. Če ne bi bilo Bevkovega pripovedništva, mislim tistega za odrasle, ker to, da je Bevk eden odličnih mladinskih pisateljev v svetovni književnosti, je že krepko dokazano, če ne bi bilo njegovega Čedermaca, bi manjkala zanimiva, morda najzanimivejša pokrajina v našem duhovnem posestvu.

Bevk je v svojem razmeroma dolgem, a vseskozi ustvarjalnem življenju naredil toliko, da ostrmimo pred njegovim delom. Neprestano snujoč je živel v najusodnejših in zanimivih časih naše narodne in človeške zgodovine. Ko ob njegovo velikansko pisateljsko in družbeno delo postavimo še njegovo človeško osebo, ožarjeno z negospodsko plemenitostjo in naravno domačnostjo ter prijateljsko ljubeznivostjo, šele začenjamo spoznavati, kaj smo z njim izgubili.

France Bevk je bil in ostaja tako naš, kot je naše leskovje za Otavnikom, kot so naše vse slovenske gore in doline. V nas vseh, njegovih rojakih se skriva Bevk in tudi, če bi se ga kdove zakaj skušali otresti, nam to ne bi uspelo, ker je Bevk del našega življenja, ker je del nas samih.

Na Cerkljanskem, oktobra 1970

55

Tomaž Pavšič

